

VÁHNEMIIDA 1.–4. LUOHKÁS

DON SÁHTÁT DAHKAT STUORRA EROHUSA!

Dus lea váhnemin dehálaš rolla oahpaheamis mánáid rupmaša, dovdduid ja rájaid birra.

Skuvlla seksualitehtaoahpahas lea vuodđuduvvon oahppoplánaide ja čatnasa ollu geatnegahttojuvvon fágaid oahppomihtuide. Danne dat fáttmasta ollu iešguđet fáttáid ja gažaldagaid biologii ja rájes gitta servodatmáhtu rádjai, ja lea juoga masa buot mánát ja nuorat galget searvat ovttas mielohppiiguin mángii skuvlamannolagas.

Danne galgá skuvlla seksualitehtaoahpahas heivehuvvot buot ohppiide, muhto ii šatta álo doarvái áigi gieđahallat buot dan maid mánát ja nuorat smiehtadit rupmaša, identitehta ja seksualitehta birra. Mánát leat dábálaččat sáhkki dakkár áššiide mat gusket seksualitehtii, ja muhtumin lea álkít jearrat dáid áššiid birra ruovttus go skuvllas. Jus mánát ja nuorat vásihit ahte lea seamma álki jearrat rumašlaš vásáhusaid ja seksualitehta birra go jearrat eará dovdduid birra, de dat mearkaša ahte sidjiide šaddá álkít váldit oktavuoda go vásihit ahte sin rájád rihkkujuvvojit.

Dat ii leat dat seammá go addit mánáide guhkes ja dárkilis čilgehusaid. Dehálaš lea vuhtiiváldit mánáid ja nuoraid dási, ja addit álkes ja áddehahti vástádusaid mat leat heivehuvvon máná ahkáid.

Du nanusvuohta váhnemin dahje oapmahažžan lea ge aiddo dat ahte don diedát guđe fáttát leat erenoamáš guoskevaččat du máná eallimii. Mii rávvet du háleštit iežat mánáid seksualitehta birra – ja álgit dainna árrat.

MÁNÁID SEKSUALITEHTA

Seksualitehta čuoovu min dan rájes go mii leat hui smávvát. Mánáid seksualitehta lea earálgán go rávesolbmuid seksualitehta, earret eará dannego mánát eai vel ipmir mii seksualitehta lea. Mánáid seksualitehta boahat dávjá ovdan sáhkkiivuohtan iežaset rupmaša ektui. Dehálaš lea veahkehit mánáid bidjat sániid rupmašii ja dan doaimmaide, vai sis lea dakkár giella mainna sii sáhttet čilget daid dovdduid mat bohciidit iežaset rupmašis ja oahpásmuvvat iežaineaset. Ollu mánát geavahit duhkorraddama guorahallet iežaset ja earáid rupmašiid, hárhallat bidjat rájaid ja iskat mii dat sáhtta dovdot buorrin. Dát duhkorraddamat leat dearvvašlaččat ja áibbas dábálaččat, nu guhká go dat leat eaktodáhtolaččat ja vuolgán sáhkkiivuođas. Deháleamos maid rávesolmmoš sáhtta dahkat, lea ahte ii dagat heahpada mánáid go dat guorahallá iežas seksualitehta.

VÁLDDE ÁLGAGA – OHPIT JA OHPIT

Dus lea ovddasvástádus iežat mánáid bajásgeassimis, ovdáneamis ja loaktimis. Dat guoská maid dakkár fáttáide go rupmašii, dovdduide, oktavuodaide ja seksualitehtii. Danne berret ohpit ja ohpit álggahit ságastallama iežat mánáid dakkár fáttáid birra mat gusket seksualitehtii.

Váhnemin don sáhtat buriid ságastallamiid bokte veahkehit iežat mánáid ásahit oadjebas ja sulolaš oktavuoda iežas rupmašii, identitehtii ja seksualitehtii, ja oahppat vuhtiiváldit earáid háliidusaid ja rájaid.

Ságastallamat sáhttet leat rupmaša ja dan doaimmaid birra, rájaid bidjama ja mieđiheami birra, dovdduid ja gaskavuoda birra, dahje iešguđet čuolbmačilgehusaid birra mat čatnasit digitála mediaide.

Deháleamos lea čájehit ahte don leat mielas ságastallat dáid fáttáid birra, positiiva vugiin mii čájeha árvvusatnima ii ge leat stigmatiserjeaddji.

Muitte ahte seksualitehta lea áibbas lunddolaš oassi olbmo identitehtas – ja dehálaš ja dearvvašlaš oassi mánáid ja nuoraid ovdáneamis.

VÁHNEMIIDDA 1.–4. LUOHKÁS

Min rávvogat: guhtta ságastallanovdamearkka seksualitehta birra

1. LÁHTTE ČIELGASIT JA VUOIGGALAČČAT

Geavat sániid ja čilgehusaid mat heivejit du máná ahkái ja láddandássái. Go vástidat vuoiggalaččat ja čielgasit iežat máná gažaldagaide, de don čájehat ahte don válddát su duođas ja sáhtát addit veahkeheadjji vástádusa. Go mii háleštit mánáiguin ja nuoraiguin seksualitehta birra, de mii galgat árvvusatnit máná rájáid, muhto maiddá min iežamet rájáid. Jus bohtet gažaldagat maidda min mielas lea váttis vástidit, de dat lea áibbas ortnegis. Min, rávesolbmuid bargun lea dohkkehít máná sáhkkii vuođa ii ge hilgut gažaldaga dakkár vugiin mii sáhttá dagahit heahpada.

2. BIJA SÁNIID DASA

Hála rahpasit iežat mánáin rupmaša ja dovdduid birra. Go don veahkehat iežat máná bijadettiin sániid iežas jurdagiidda ja vásáhusaide, de don čájehat ahte lea ortnegis jurddašit ja hállat dakkár áššiid birra. Don galggat maiddá doarjut máná ovdáneami bijadettiin sániid daidda dovdduide mat mánás leat, vai máná ieš sáhttá ovddidit sátneráju iežas dovdduide.

3. ANE IEŽAT MÁNÁ RÁJÁID ÁRVVUS

Fuomáš go du máná čájeha gokko su ráját leat, ovdamearkka dihtii go máná háliida leat okto basadanlanjas dahje ii háliit buorrestit du, dahje eará olbmo. Máná ovdáneami sáhttá ovdamearkka dihtii doarjut nu ahte olmmoš movttiidahttá ja veahkeha máná go son sániid bidjamiin geahččala bidjat rájáid ja dovddahit dovdduidis. Go don árvvusanát iežat máná oanaid, de don veahkehat su ipmirdit ahte lea dušše son ieš gii sáhttá mearridit iežas rupmaša badjel – ja ahte biehttaleapmi duođai mearkkaša ii. Dainna lágiin oahppá máná maiddá miehtama birra.

4. MÁNGGADÁFOTVUOHTA JA DÁSSEÁRVU

Oahpat iežat máná árvvusatnit erohusaid aiddo háleštemiin dan birra. Jus vásihat ahte du máná hállá fasttiid earáid birra sin rupmaša, sohka beali, bearaščoahkkádusa dahje seksualitehta oktavuodas, de mii rávvet du hállat suinna dan birra dakkár vugiin mii čájeha ahte mánggadáfotvuohta lea buorre ja ahte buohkat leat seamma mávssolaččat. Jus du máná geavaha dakkár sániid go «fuorrá», «homo» dahje «cinná», de čilge sutnje maid dat sánit mearkkašit, ja ahte ii leat ortnegis daid geavahit cielussátnin skuvllas, ustibiid gaskkas dahje ruovttus.

5. VEAHKET IEŽAT MÁNÁ NEAHTAS

Go máná geavahišgoahhtá interneahta, de sáhttá sin sáhkkii vuohta doalvut sin dakkár neahttsiidduide main leat seksuálalaš govat dahje videot. Jus don fuobmát ahte du máná lea oaidnán dahje ohcan dakkár sisdoalu, de lea du vuosttaš dávástus hui dehálaš. Mii rávvet du diktít máná muitalit maid son lea oaidnán ja mo son vásihii dan. Čilge mánái ahte son álo sáhttá boahit du lusa, jus vásiha dakkár áššiid neahtas mat eai leat dohkálaččat.

6. JUS FUOLASTUVAT

– DE GALGGAT JUOIDÁ DAHKAT!

Go don leat váhnen dahje oapmahaš, de lea áibbas dábálaš eahpidit das mii lea dábálaš seksuálaláhtten agi ja ovdáneami ektui. Go du máná dadjá dahje dahká juoidá mii fuolastuhttá du, de sáhtát jearrat mánás mángga láhkai dan birra mii fuolastuhtii du, háleštit eará váhneamiiguin geain lea máná seamma agis go du máná, dahje váldit oktavuodá diehtujuohkin- ja rávvenbálvalusaiguin báikkálaččat, telefonna dahje neahta bokte.